

פרויקט בן-יהודה זקוק לעזרתכם. לחצו כאן לפרטים.

ספרי לנו מה שגוי

דואל:

זכרו שאין משמעות למספרי שורה או עמוד בטקסט רציף באינטרנט. אנא ציינו מספר פסקה, ו/או העתיקו כמה מלים סביב כל שגיאה, כדי להקל עלינו למצוא את הטעון תיקון.

רשימת הגהות:

נודיע לך בדואל כשנעיין בהגהות ונתקן את הטקסט.

שלח

נשמע לשמוע מה אהבת

דואל:

ההמלצה שלך:

(אנו מפרסמים המלצות ביומן הרשת שלנו)

[YouTube](#) - פרויקט בן-יהודה: [בפייסבוק](#) | [ב](#)

[יומן הרשת של פרויקט בן-יהודה](#)

שלח

זכרונות קוטיק – פרק תשעה-עשר

[לתוכן הענינים](#)

פרק תשעה-עשר

- החסיד מאיזביצה - "מי השלוח" - הקושיה שלי -
- תשובת החסידים - ההיכרות עם בנו של המגיד -
- "המגיד" - מנסר העצים - ההתכנסויות שלנו -
- ראשית עבודתי הציבורית

אבא שכר איש אחד, שמו היה י' וו', כדי שיעזור לו בהנהלת ספרי החשבונות ובעוד דברים מסוג זה שאבא נאלץ לעשותם. י' וו' זה היה חסיד איזביצה.^[1] נתנו לו דירה בבית המרזח של הכומר, מקום שבו התגוררה גם משפחתנו ושימש גם כמחסן הי"ש שלנו. וכך גרנו דלת ליד דלת. הוא היה ברנש חכם ונמרץ אבל גם עז פנים ופורק עול.

תמיד התעלל באמי בשל אבותיה הגאונים המתנגדים. כך למשל אמר על הסבא שלה, ר' חיים מוולוז'ין - "ר' חיים זיכרוננו לסרחה..."^[2] בביתנו היתה תלויה תמונתו של הגאון מוילנה, והוא דקר את האף שבציור.^[3] אמא בכתה פעמים רבות בשל השייגעץ הזה, אבל אבא, כדרכו, רק חייך ואמר: "טיפשונת, למה את נפגעת. ככל שתיעלבי יותר, כך הוא גם יעשה את זה יותר, להכעיס!" ואגב, אין לשכוח - אבא היה לצדו, הרי היה חסיד!

אבא היה מאוד מרוצה ממנו. הוא יכול היה לצוות עליו הכול, והלה ביצע את הוראותיו על הצד הטוב ביותר. הוא אף פעם לא למד. תפילתו נמשכה עשר דקות. הוא שתה הרבה שנאפס ושיחק בקלפים. אבל כל זה כלל לא פגע בעסקים.

פעם אחת, בשבת אחר הצהריים, נכנסתי לחדרו. הוא ישן על הספה ולצדו היה מונח ספרו של הרבי מאיזביצה - "מי השלוח"^[4]. לקחתי את הספר ועיינתי בו. עיני נפלה על פרשת "פינחס", ושם נכתב, כי זִמְרִי בֶן סְלֹא נהג כדת וכדין בנוגע לַפְזָבִי בת צור,^[5] שכן הוא ראה שהיא זיווגו מששת ימי בראשית. בהמשך נכתב, כי פינחס דקר את זמרי בלי שידע בדיוק את כל פרטי המעשה, ומשה רבנו הצדיק אותו משום שהיה דודו של פינחס.^[6] את זה כבר לא יכולתי לשאת. לקחתי את הספר, הבאתיו אל דודי הרב וביקשתי ממנו שיסביר לי את פשט הכתוב.

הרב קרא את הספר ותלש את שערותיו. הייתכן שמחבר הספר, שהוא רבי, יכתוב כך על משה רבנו?! ומה יגיד על כך סתם יהודי פשוט! "אתה רואה, ילדי," - אמר בכעס - "עד כמה הרחיקו החסידים לכת. בשבת הבאה תראה זאת לאבא, כאשר ישב לשולחן עם החסידים. אדרבה, שהוא יגיד לך את הפשט."

בשבת בצהריים התאספו אצל אבא כל החסידים. היה שם אורח, חסיד חכם ועשיר ששמו ר' שלמה-איצל. כולם ישבו סביב השולחן הגדול, שתו יין ודיברו חסידות. קמתי מהשולחן, נטלתי לידי את "מי השלוח" - הידיים שלי רעדו - הגשתי את הספר לאבי, הצבעתי על הפרשה ושאלתי: "אבא, התוכל להסביר לי את הפשט? אינני מבין."

אבא קרא וקצת נבוך. הוא היה איש ישר מאוד. הוא לא היה מסוגל לרמות

מישהו, בוודאי לא את ילדיו שלו. החסידים היו סקרנים לדעת מה קורה כאן, ושלמה-איצל האורח, שהיה יהודי ערמומי, הבין ממראה פניו של אבא, שאין בפיו מילים ושואין הוא יודע מה להשיב לבנו. אבא נתן לו את הספר. הוא דפדף בו והתחיל להלום בידיו על השולחן.

"זה נכון! זה נכון!" - הוא צעק.

הוא נתן את הספר לחסידים האחרים, ומיד החלו אף הם לצעוק: "זה נכון". כששאלתי "מה נכון", ענו לי, שכשאגדל אבין. אבל כאן היתה להם טעות גדולה. לא יכולתי להמתין עד שאגדל. מהלומות הידיים הללו והצעקות "זה נכון" על דבר שנראה לי מעוות לגמרי, גם ופרוע, רק הרחיקו אותי מן החסידות. כל תורה חסידית פצעה מאז את לבי, לאורך ולרוחב, ולא יכולתי להירגע. התחלתי להרהר ביני לבין עצמי בכל האמרות החסידיות שלהם - הכול יצא הפוך ומשונה, ואני נמשכתי אחורה, "השיבנו נאזאל".^[7]

התחלתי להיכנס לביתו של המגיד, שם נמצאו כל המתנגדים המושבעים; בנו, משה-אהרן, היה עילוי גדול ומתנגד שרוף, שתמיד ניהל תעמולה למען המתנגדות. כאשר הייתי חסיד נלהב, שמרתי תמיד על מרחק מביתו של המגיד ומבניו, אף על פי שהם היו הלומדים הגדולים ביותר בעיר. לא יכולתי לשמוע כיצד הם מבטלים כעפרא דארעא את החסידים ואת הצדיקים ואת הבעש"ט. אבל עכשיו גיליתי למגיד ולבנו את הסוד, שאינני עוד חסיד ושהם צודקים ב'התנגדות' שלהם.

התחברתי עם משה-אהרן, שבדיוק אז חזר ממינסק, מקום שבו היה לראש ישיבה כבר בגיל עשרים. הוא נפל למשכב, ור' גרשון תנחום, רבה של מינסק,^[8] שהברון רוטשילד^[9] מאוד העריכו, נסע אתו לפרנקפורט והציגו בפני הברון שלמד עמו כמה שעות. משה-אהרן מצא חן בעיני הברון, והלה שלח אותו למרחצאות על חשבוננו.^[10] אחר כך שלחו רוטשילד לקאמניץ וצייד אותו במים מיוחדים לשתייה. הרופאים אסרו על משה-אהרן ללמוד, כי שכלו חריף מדי ועלול להזיק לו. ציוו עליו לטייל ולשתות מים, וכעת חיפש מישהו שיוכל לטייל עמו. הוא בחר בי אף שהייתי צעיר ממנו בשש או שבע שנים. כנראה מצאתי חן בעיניו. הוא ראה שאני משתדל להבין ולמצוא את הדרך האמיתית, ואכן הוא שוחח עמי הרבה.

אותו קיץ נשארתי שוב אצל יצחק-אשר. הוא המשיך לקמט את מצחו על ה'תוספות', להתנהג ב'אדיקות', ואבא כלל לא היה מוטרד. היה לי זמן לכל מה שרציתי, ולטיולים של שעותיים עם משה-אהרן - בוודאי ובוודאי. משה-אהרן

הראה לי את כל המקומות בתלמוד, המנוגדים לשיטת החסידות. ביליתי גם הרבה זמן בפילוסופיה ובחקירה אצל יוסל, בנו של הגביר. הייתי בא לשעה אחת אל יצחק-אשר, הרבי שלי צר המצח, חוזר לפניו על עמוד הגמרא עם ה"תוספות" - ושלוש על ישראל.

בדיוק באותו זמן החל ר' שמחה-לייזר, אביו של יוסל, לקבל את "המגיד", ^[11] ואנו קראנו בו בקביעות. כך התחלנו קצת לדעת מה קורה בעולם היהודי. ב"המגיד" כתבו אז על כל מיני תכניות לקניית קולוניות בארץ ישראל, ^[12] ומישהו אפילו חשב שאפשר לרכוש קולוניה שלמה בפלשתינה תמורת שש מאות רובל. הדבר הפתיע אותי מאוד, ואני ויוסל אספנו בקאמניץ כשישים בעלי בתים, שהיו מוכנים למכור את בתיהם ולנסוע לארץ ישראל. ביניהם גם היו יהודים, שיכלו לקבץ סכום של שלושת אלפים רובל. אני זוכר שיוסל ואני "ארגנו" חוג למען פלשתינה. שיתפנו בו פועלים, אנשים צעירים, וביניהם היה גם יהודי למדן, שהתפרנס מניסור בולי עץ. ^[13]

מנסר העצים היה טיפוס מעניין במיוחד: ראשית, הוא התעניין ב"פילוסופיה" וב"חקירה" שלנו; ושנית, העובדה שיהודי מבוגר כמותו ביקש להתיידד עמנו קסמה לנו מאוד. זכורני כי פעמים הרבה מצאנו תשובה לבעיה שמנסר העצים העלה, והיות ששאלותיו הטרידו אותנו מאוד, רצנו בשמחה וחיפשנו אותו. תמיד מצאנו אותו ניצב על בול עץ, מושך את המסור הלוח ושוב בתוך העץ, ומרוצים סיפרנו לו שהיום מצאנו תשובה לשאלה זו וזו, ושם - בספר - מדובר על כך באריכות. הסברנו לו זאת בצורה ברורה ומפורשת. הוא היה יורד מבול העץ ומקשיב ברוב קשב. לפעמים הבאנו לו את הספר עצמו, משום שהוא אהב לראות את הדברים כתובים שחור על גבי לבן. עמדנו תחת בול העץ, והוא החזיק את המסור בידו...

אותו מנסר עצים (שלצערי הרב שכחתי את שמו) התלהב מאוד מרעיון יישוב ארץ ישראל. הוא היה תועמלן מצוין. היה לו פה - אש וגופרית! ותודות לו הצלחנו אז להקים רעש בכל העיר. כמעט כולם היו מוכנים למכור את מטלטליהם ולנסוע לארץ ישראל. כשאזרנו יותר אומץ שלחנו מברק למערכת "המגיד" שבליק, ^[14] ושאלנו אם העבודה שם, בארץ ישראל, כבר החלה. גם צירפנו רשימה של כל האנשים, שמוכנים לשלוח כסף אם יינתנו להם ערבויות רציניות.

וכך עבדנו כמה חודשים. מקום המפגש שלנו היה בביתו של יוסל, שהיה תמיד מלא וגדוש בצעירים ומבוגרים. דיברנו בחום ובהתלהבות, וכשמנסר העצים דיבר, כולם געו בבכי ואמרו בקול אחד: "בנערינו ובזקנינו נלך." ^[15] סוף

סוף זכינו ונוכל לרכוש את ארץ ישראל."

אך מן "המגיד" לא קיבלנו כל תשובה. העיתון השתק לפתע וכל עבודתנו עברה טלטלה פתאומית. הלכתי אל דודי, ר' אפרים, כדי שיכין לנו מכתב אל "המגיד" ובו ידווח במדויק כמה כסף יש לנו, כמה אנשים מוכנים לנסוע וכדומה. אבל המערכת שוב לא ענתה. עתה כבר התחלתי לפקפק בכל הסיפור. בכל זאת החלטנו לשלוח משהו שייסע על חשבוננו למערכת. משהו מתאים יותר ממנסר העצים לא מצאנו. חישבנו כמה כסף דרוש לו לנסיעה, ולכמה כסף זקוקים אישתו וילדיו בזמן שיעדר מן הבית, וכל אחד משישים החברים תרם לשם כך עד עשרה גולדן. הסכום כבר הגיע לרובל ותשעים, ובעצם רצינו לאסוף רק עוד קצת כסף, אבל לצערנו הגדול, לפתע פתאום הודיע "המגיד" שכל העניין נדחה לפי שעה. מנסר העצים נאלץ לחזור אל בולי העץ, ובזמנו החופשי היה בא אלי ואל יוסל, מתפלסף ומתעניין במה שקורה בעולם.

אני זוכר כיצד נהגה חבורת הנערים שלנו לצאת בקיץ אל השדות, שם בילינו בשיחות מעמיקות. לעתים נדמה לי, שלו ניחנתי בזיכרון טוב והייתי זוכר את כל שיחותינו אלה, יכולתי, אולי, לכתוב עכשיו ספר מעניין מאוד על חלומותיהם של ילדים יהודים של פעם...

אבי היה מרוצה מיצחק-אשר שלו. הוא לא ידע מאומה על המתרחש בלימודי וכיצד אני מבלה את זמני, מה אני עושה ומה אני חושב. לא היה לו מושג שאני עתה כבן בית אצל המגיד, מקום שבו נמצאים מתנגדיה הגדולים והרציניים ביותר של החסידות. הוא היה מרוצה מפעילותי למען ארץ ישראל, ויותר מזה לא ידע אודותי דבר. לפעמים שאל את יצחק-אשר: "נו, מה אתה אומר על חצקל שלי?" ואז היה הרבי עונה: "הוא ילד טוב, יש לו ראש מצוין." התשובה הזאת סיפקה את אבא, שממילא היה עסוק כל השבוע עם החכירה ועם החסידים.

לתוכן העניינים

לדף הראשי של פרויקט בן-יהודה

^[1] אצל קוטיק נדפס בעקבות: "נישביצער חסיד", ונראה שעשה שימוש בצורת דיבור עממית, שקיצרה את "אין איזביצער" לנישביצער. חסידות איזביצה היתה עדה רדיקל שנוסדה בידי ר' מרדכי יוסף ליינר (1800-1854), מתלמידיו החשובים של ר' מנחם מנדל מקוצק. ר' מרדכי פרש מרבו סביב שנת 1840 והקים את חצרו בעיירה איזביצה (Izbica) שבפון הקונגרסאית, כחמישים ושניים ק"מ מדרום-מזרח ללובלין. על חסידות זו, ראו: י"י טרונק, פולין - זכרונות ותמונות, מרחביה 1962, עמ' 56-66; ר' מאהלר, החסידות וההשכלה בגאליצ ובפולין הקונגרסאית במחצית הראשונה של המאה התשע-עשרה, מרחביה 1961, עמ' 343-352; Weiss, *Studies in Eastern European Jewish Mysticism*, Oxford 1985; M.M. Faierstein, *All is in the Hands of Heaven - The Teachings of Rabbi Mordecai Joseph Leiner of Izbica*, New Jersey 1990, pp. 209-248; ר' אליא "תמורות במחשבה הדתית בחסידות פולין - בין 'יראה' ו'אהבה' לעומק' ו'גוון'", תרביץ, סב (תשנ"ג) עמ' 402-432.

[2] במקום "זיכרונות לברכה". השו: פרץ סמולנסקין, התועה בדרכי החיים, ג, ווארשא 1910, עמ' 86 (דברי גנאי שמטיחים חסידי חב"ד בגר"א ובהם "זיכרונות לסרחה").

[3] הגר"א נתפס כדמות העיקרית האחראית למאבקם המאורגן של המתנגדים בחסידים. על הפונקציות האסתטיות והחברתיות של דיוקנאות רבנים, ראו: י' כהן, "והיו עין רואות את מוריך" - הרב כאיקונין", ציון, נח (תשנ"ג), עמ' 407-452.

[4] ספר "מי השלוח" נערך על ידי נכדיו של ר' מרדכי יוסף מאיזביצה וראה אור בשני חלקים. קוטיק יכול היה לראות רק את החלק הראשון, שנדפס בווינה בשנת תר"ך (הח השני נדפס לראשונה בלובלין תרפ"ב). ספר זה עורר פולמוס ומחלוקת גם במחנה החסידי, והיו שאף שרפוהו, ראו: תמורות במחשבה הדתית (לעיל, הערה 1), עמ' 431-432.

[5] בספר במדבר, פרק כה, מסופר כי כאשר החלו בני ישראל לזנות עם בנות מואב יצא זמרי בן סלוא, מנשיאי שבט שמעון, ונאף עם אישה מדיינית, ששמה היה כזבי בת צור. פינו בן אלעזר, שקינא לה, דקר את שניהם ברומח ובכך עצר את המגיפה וזכה בברית כהונת עולם. פינחס הפך לסמל של קנאות דתית, ואילו זמרי - סמל לזנות ולניאוף, ומכאן המאמר בסוט כב ע"ב: "מעשיהן כמעשה זמרי ומבקשין שכר כפינחס".

[6] פינחס היה נכדו של אהרן, אחי משה. הדברים הללו נדפסו בספר מי השלוח, א, ווין תר"ך, נד ע"א: "ולא יעלה ח"ו על הדעת לומר שזמרי היה נואף... כי מן הנואף לא עי הקב"ה פרשה בתורה, אך יש סוד בדבר זה... כי זמרי היה באמת שומר עצמו מכל התאוות הרעות, ועתה עלתה בדעתו שהיא בת זוגו... ולכך יצא פינחס זכאי לפי שהיה קרוב למרבע [=למשה רבינו עליו השלום]... ונעלם ממנו [=מפינחס] עומק יסוד הדבר שהיה בזמרי, כי היא היתה בת זוגו מששת ימי בראשית"; ראו: *Studies in Eastern European Jewish Mysticism* (לעיל, הערה 1), עמ' 229-230; א"י העשל, קאצק - אין גערענגל פאר אמתדיקייט, ירושלים תשל"ג, עמ' 629-632; תמורות במחשבה הדתית (לעיל, הערה 1), עמ' 424.

[7] "נאזאד" - ברוסית: לאחר; "השיבנו נאזאד" - צירוף מבודח נפוץ, מעין "השיבנו ונשובה".

[8] הכוונה לר' גרשון תנחום בן אליהו בנימין, ראש ישיבה ומורה צדק במינסק (1812-1881), ראו: ב"צ אייזענשטאדט, רבני מינסק וחכמיה, ווילנא תרנ"ט, עמ' 54-55; א' ליטו "ר' גרשון תנחום און ראָטשילד", יודישע נשמות, ג, ניו-יורק 1917.

[9] הכוונה לברון אנשל מאיר רוטשילד (1773-1855) מפרנקפורט, שהיה שומר מצוות ומקורב לחוגי האורתודוקסיה הגרמנית.

[10] עשירי אירופה, ובכללם רבנים וצדיקים, נהגו לבלות באתרי נופש נודעים שבהם נבעו מעיינות חמים בעלי סגולות רפואיות שונות.

[11] "המגיד" - ראשון השבועונים העבריים המודרניים. ראה אור בשנים 1856-1903 והופץ בעיקר בפולין ובאימפריה הרוסית. עורכיו הראשונים היו אליעזר זילברמן ודוד גורד גישתו של "המגיד" לשאלות הדת לא היתה קיצונית ועל כן זכה לתפוצה גם בקרב חוגים מתונים באורתודוקסיה המזרח-אירופית. פרטים על העיתון, ראו: מ' גלבווע, לקסיקון העיתונות העברית במאה השמונה-עשרה והתשע-עשרה, ירושלים תשנ"ב, עמ' 117-135.

[12] מראשיתו הטיף "המגיד" ליישוב הארץ מתוך גישה לאומית מובהקת, ופרסם בהבלטה ידיעות על המתרחש בארץ ועל פעילותן של אגודות לרכישת אדמות. קוטיק מתכ ל"חברת יישוב ארץ ישראל", שנוסדה בשנת 1860 בפרנקפורט שעל נהר האודר, ואשר על תכניתה נסב דיון עירני מעל דפי "המגיד". חברה זו התפרקה בשנת 1864 ועמה נגוז גם רע הקולוניות (מושבות) שעליו מספר קוטיק. ראו: ג' קרסל, "החברה הראשונה ליישוב ארץ ישראל", ציון, ז (תש"ב), עמ' 197-205; י' שלמון, דת וציונות - עימותים ראשונים, ירושלים תש עמ' 44-96.

^[13] על מנסרי העצים, השוו: ח' צ'מרינסקי, עיירתי מוטילי, תל-אביב תשי"א, עמ' 27-28.

^[14] ליק (Lyck) - עיירה במזרח פרוסיה, סמוך לגבול הרוסי, שבה נערך ונדפס עיתון "המגיד".

^[15] על פי הפסוק: "מי ומי ההולכים? ויאמר משה: בנערינו ובזקנינו נלך, בבנינו ובבנותנו, בצאננו ובבקרנו נלך" (שמות י, 8-9). מהדהד כאן שירו הנודע של יל"ג, שנכתב בש 1881, "בנערינו ובזקנינו נלך" (כתבי יהודה ליב גורדון - שירה, תל-אביב תשי"י, עמ' ל-לא).